

CSANTAVÉR KERESZTNEVEI

Csantavér azok közé a falvak közé tartozik, amelyek Mária Terézia telepítési politikája nyomán alakultak ki. A valamikori település, melyről Mátyás király adománylevele tesz említést Chontafeyer néven, a török pusztítások következtében teljesen elpusztult.

1763-ban Chotmann udvari tanácsos ajánlja Mária Teréziának, hogy itt, Bácskában, a falvak nagy távolsága miatt, különösen a zsványok garázdálkodásának korlátozása és az átvonuló katonaság könnyebb és gyorsabb továbbszállítása céljából, Szabadkától föl- és lefelé Szeged és Zombor felé egy-egy falu telepíttessék.

„Hogy az új telep létesítése — Szent Mária Csantavér — gyorsabban haladjon, a szomszéd uradalmak példájára a város egy-egy szabados (libertinus) paraszttal szerződött, akik szabadságaik fejében arra vállalkoztak, hogy három év alatt más helységekből bizonyos számú római katolikus (kiemelte V. G.; a későbbiek során ez lényeges lesz!) jobb módú és fizetni képes jobbágyat telepítenek által. Így szerződött Szokola József és fia, Mihály, akik egy sessió földet kaptak minden földesúri adózás alól felmentve, 179 telket ígértek három év alatt benépesíteni” — mondja Iványi István Csantavér újratelepítésének történetéről.

1179 októberében jött az első telepes — Kecskés János juhász — Majsáról. A falu lakosságát főleg az alföldi helységekből (Cegléd, Kecskemét, Félégyháza, Csongrád), azonkívül Heves megyéből telepítették. Több bunyevác család is telepedett le ekkor. Néhány szlovák család is jött a Felső-Kárpátokból, akik hamarosan beolvadtak a magyarokba.

A telepítők már a szerződésben kötelezték magukat a római katolikusok telepítésére, így az új faluba csak katolikusok telepednek le. Később más felekezetűek is jönnek, de ezek száma elenyésző. Szükségesnek tartom ezt hangsúlyozni, mert a névadásban a felekezeti hovatartozás jelentős tényező.

Az 1785 végén történt összeírásból látható, hogy ekkor 816 lélek, római katolikus vallású lakosa volt a falunak. 1876-ban 4621, ebből 4595 római katolikus, 107 izraelita, 4 görögkeleti, 4 evangélikus és 11 helvét vallású, 1924-ben 11 900 római katolikus, 26 református, 10 evangélikus és 15 görögkeleti vallású lakosa volt Csantavérnek.

A vallási hovatartozáson kívül a falu gazdasági struktúráját is figyelembe kell venni, mert a vagyoni megoszlás alapján kialakuló társadalmi rétegek kialakítják a maguk névadási szokásait.

A falu határának nagysága 14 594 katasztrális hold föld. 1786. március 29-én készült el a község telekkönyve, amely szerint Csantavérra szabadköltözökösű jobbágyok telepedtek le, éspedig 141 telkes gazda, 19 házas 25 zsellér és 39 lakó, akinek semmi ingatlanuk nincsen.

Pontos birtokmegoszlási arányt csak 1942-ből közölhetek, ennek a kimutatásnak alapján a helyzet a következő: 1—5 kat. hold területű birtoka volt 375, 5—20 kat. hold 285, 20—100 kat. hold 150 és 100—500 kat. hold 6 birtokosnak, ennél nagyobb területű földbirtoka senkinek sem volt. Miért szükségesek ezek az adatok? Látható, hogy lényeges különbség nem volt a lakosság között. A fő foglalkozás a földművelés volt, de a lakosság életmódjában nem található túlzottan nagy eltérés, hiszen a fenti birtokmegoszlás nem von maga után nagyarányú társadalmi rétegződést is.

Létezett bizonyos számú iparos is, de ezek, lévén falusiak, nem szakadtak el teljesen a földműveléstől sem, mesterségük mellett volt földjük is, melyet sokszor maguk műveltek.

1848-ig az anyakönyvek jelzik (sőt később is) a nemesi származást. A Gáspár, Bakos, Toldi, Szabó és Vince családok voltak a nemesek. Hangsúlyozni kell, ezek nem képviseltek sem vagyoniilag, sem életmódban külön társadalmi réteget. Kik voltak, milyen életmódot folytattak?

„A nemeseknek jelzett családok — mondja róluk Szabó Ervin — legnagyobb részt jobbágytelken élnek; vagyonuk és életformájuk megegyezett vagy sokszor alatta állott a plebejusnak, contribunensnek jelzett, telkes jobbágyokénak és szabadparasztokénak... inkább nemesi proletariátus... gyakran annyi földjük sem volt, mint a legkisebb parasztbirtok; egészen paraszti életet élnek; szalmafedeles kunyhóikban éheztek és fáztak, öltöztetik a paraszti gatya, vasárnap a kocsmában leitták magukat és verekedtek.”

Jelentősebb számú munkásság csak a második világháború után alakul ki. Ezek is ingázók, Szabadka és Verbász (az idényjellegű cukorgyár), vonzza a földműveléstől szabadulni vágyókat. Gondolkodásmódjukban mégis megmaradnak falusiaknak.

Az értelmiségi réteg a felszabadulásig a tanítóra, orvosra, ügyvédre korlátozódik. Ezek száma viszonyítva a lakossághoz elenyésző; a névadásban nem képviselnek jelentős tényezőt.

A nemzetiségi hovatartozás szempontjából homogén a falu, az említett bunyevácokon és szlovákokon kívül — akik felszívódnak a magyarságba — nagyarányú bevándorlásról 1926-ig nem is beszélhetünk. Ekkor jönnek a délszláv telepések, akik két teljesen független települést alakítanak ki, Višnjevacot és Dušanovót. Az utóbbi a felszabadulás utáni gyors építkezések során teljesen összenőtt a faluval. Ugyanerre az időre esik a magyarok fokozottabb „bevándorlása” ezekbe a településekbe.

*

A csantavéri római katolikus plébánián vezetett anyakönyvben az első bejegyzés 1782. március elsejei keltezésű. Ettől a naptól 1970. december 31-ig, néhány napos megszakításoktól eltekintve, folyamatos az anyakönyvezés. (Vizsgálódásaimat ezzel a dátummal zártam.) 1895. október elsejétől az anyakönyvi hivatalban vezetett könyveket néztem át. Munkámban 21 908 férfinév és 20 862 női név került feldolgozásra.

A cédulákra következetesen csak a csantavéri lakosok gyermekeit írtam ki, a környező (főleg a tanyavilághoz tartozó) falvak Csantavéren bejegyzett adatait kihagytam, gondolva arra, hogy más község, más szokások is hatnak a névadásukra, viszont elenyésző számuk nem szolgálhatott egy összehasonlítás alapjául.

A nemzetiségi hovatartozás kérdésében bejegyeztem a vegyes házasságokban született gyermekek adatait, mert ezáltal a délszláv beütéseket nyomon kísérhettem. Ha a szülők egyike magyar volt, máris bekerült az adataimba.

A 42 770 adatot öt éves időszakokra osztottam, grafikonjaim ezen az időbeosztásokon alapulnak, mert a névadás törvényszerűségei ilyen mikroperiódusokban vizsgálhatók legjobban.

A történelmi változások (rendszerváltozások) is hatnak, bizonyos sajátosságokat kölcsönöznek a névadásnak, ezért az adatokat ilyen szempontból is feldolgoztam.

*

Csantavér XVIII. századi kialakulása, újratelepítése jóval a keresztény keresztnevek (utónevek) általánossá válása után történt. Írásom ezért csak ezt a kérdést tárgyalhatja. A faluba sok helyről jöttek, a betelepülők bizonyos névadási szokásokat, névdivatot, általánosan használt neveket hoztak magukkal; a letelepedés után összeötvözik ezt a sokféle szint mutató névadást, kialakítják az új helység jellegzetes névrendszerét és szokását.

A feldolgozott nevek (eltekintve a mai szokásoktól) az egyház által engedélyezettek és terjesztettek; ez a keresztény eredetű személynév „nem más, mint név, »par excellence«, amelynek semmiféle jellemző ereje, semmi köznévi kapcsolata nincsen, kizárólag azonosító funkciója van” — Deme László szerint.

A tulajdonnév — mint a főnév egyik fajtája — beletartozik a nyelvi jelek rendszerébe, a nyelvi jelekre pedig jellemző, hogy van alakjuk és jelentésük, és ezt a szójelet a valóság egyes elemeire alkalmazzuk. Mivel a szójel e feltételeinek megfelel, így a tulajdonnév is szó. A köznévtől, a főnév másik kategóriájától abban tér el, hogy többnyire csak egy dolgot jelöl. „Minden jelben — mondja Martinkó András — a forma (az alak) közvetlenül, első fokon mindig a jelentéssel kapcsolódik, közvetlenül nem tud utalni a dologra. A köznévi jelentés sok-sok egyedi dologból való elvonás, s mint abstractum szóforma nélkül megragadhatatlan, kifejezhetetlen; léte a formához van kötve. Itt tehát a név és a jelentés kapcsolata a leglényegesebb. A tulajdonnév esetében azonban — és ez első megkülönböztető jegye — a jel-tényezők közül név és dolog (egy konkrét, egyedi valaki, valami) között van a legközvetlenebb kapcsolat, így aztán a formát utólagosnak, esetlegesnek, önkényesnek érezzük.”

A köznév és tulajdonnév között elsősorban funkciójukban van eltérés; a köznév általánosít, az azonos vagy hasonlóknak felfogott fogalmak, jelenségek, tárgyak együttes megnevezésére szolgál, a tulajdonnév az egyedi kijelölés, egyedi azonosítás nyelvi eszköze. Ebből következik, hogy a tulajdonnév és köznév között a jelentés terén mutatkozik eltérés: a köznév határozottan definiálható, a tulajdonnevet nem lehet értelmezni, csupán a viselőjét egyedileg írhatjuk le.

Mivel a tulajdonnévnek hiányzik a jelentése, a jel volta alapján nem oldhatjuk meg a tulajdonnév problémáját. Ezért kell a jelbe belefoglalni a „dolog”, a forma-tartalom egységét, azt, amire ez a tudatban vagy a fizikai valóságban utal vonatkozik. „S ez a jel az egyén felhasználásában, adott kontextusban és valóság helyzetben funkcionál.” Ez a tartalom fogalmi tekintetben nagyon is különböző konkrétságú. A tulajdonnevek, keresztnevek nagy részét esztétikai hangulat, történelmi, vallási, szakmai, irodalmi stb. asszociációk kísérik. Érzelmi tulajdonsága, hangulata, ami a tulajdonnévnek a jelentés tartozéka. Az érzelmi tulajdonságból következik, hogy a tulajdonnév hangulati tartozéka nevenként változó erősségű és különböző árnyalatú. A legerősebb a hangulatuk a keresztneveknek, ezért tartunk egyes keresztneveket szépnek, kedvesnek, hangulatosnak, ugyanakkor másokat nevetségesnek, csúnyának. A tulajdonnév hangulati tartozéka nagymértékben függ az egyéni hozzáállástól, de van általános, szociális vetületük is. Ezek a hangulati elemek nem állandóak, idővel változnak, ez okozza a neveknek a hullámzását, melyet névdivatnak nevezünk.

*

Az elnevezés oka gyakorlati szükségességre vezethető vissza. Ebben az embert elsősorban saját gyermekeinek elnevezése vezérli, de ezt a szülői kötelességen kívül tágabb relációkra is kiszélesíthetjük. Nem okvetlenül szükséges a szülő által való elnevezés, számba jöhet a nagyszülők, testvérek, rokonok, keresztszülők (névadó szülők) akarata is, akik részt vállalhatnak az elnevezésekben. Frásom csak az elnevezés problémáját tárgyalja, nincs szándékomban a névadás történelmi áttekintése. Mivel keresztény eredetű személynévanyaggal állunk szemben, melynek etimológiáját már a közösség nem ismeri, a gyermeket elnevezik a rendelkezésre álló névkészlet valamelyik nevével. Megnevezésről csak addig beszélünk, amíg az elnevező környezet az adott személy tulajdonságaiból vagy körülményeiből kiindulva jellemez, tehát megnevez.

Meghatározhatjuk az elnevezést úgy is, mint a gyermek társadalomba való befogadását, mert ez az első lépés a társadalmassá válására.

A névadásnak, gondolok kizárólag csak a keresztnévekre, társadalmi-esztétikai, történelmi vonatkozásai vannak, melyekről a későbbiek során még lesz szó bővebben. Az esztétikai vonatkozásokat pedig a névdivatnál tárgyalom.

A gyakorlati szükségesség következménye, hogy ugyanabban a nyelvi közösségben nem nevez el mindenki mindenkit, csak azokat, akik az elnevező szempontjából fontosak. Az elnevezés mindig magán viseli az elnevezőnek vallási beállítottságát, érdeklődési körét, szociális helyzetét, a nevek iránti esztétikai fogékonyságát, hagyománytiszteletét.

Elnevezésen azt az emberi tevékenységet értjük, amikor valaki — az elnevező — valakit valamely névvel megjelöl; megjelölésének a célja pedig a többiektől való megkülönböztetés. Az elnevezésre választott név az elnevezőben felidézi mindazt az érzelmi tulajdonságot, amit részére a kiválasztott keresztnév (utónév) hangulata jelent. A névadás pedig az a jelenség, amikor valaki valakiről vagy valamiről nevet kap. A fentiekből következik, hogy elnevező csak élő ember lehet; névadó is ma már legtöbbször élő vagy holt személy, „régebben azonban, mikor a névnek még jelentésfunkciója volt, igen gyakran természeti tárgy vagy jelenség, testi vagy lelki tulajdonság, elvont fogalom vagy éppen mitológiai—keresztény viszonylatban: mártírológiumi — személy a névadó” — mondja Pais Dezső.

A gyermek leggyakoribb elnevezője a szülők egyike, de mellettük igen nagy része van a többi családtagnak is. Ezeknek szerepe a családot összetartó erőktől függ; a felbomló családi közösségek korában, amikor többé nem egy fedél alatt élnek a közeli hozzátartozók, csökken ezeknek az örököknek a hatása. A szülők után legtöbb szerepe a nagyszülőknek van, majd a többi hozzátartozónak.

A család mellett az elnevezéseknek igen nagy hányada jut a keresztszülőknek is. Napjainkban, különösen akkor, ha nincs keresztelés, ezeknek a hatása teljesen kizárt.

AZ ELSŐ KERESZTNEVEK TERHELTSÉGE

Az általam feldolgozott időszakban — 1782—1970 — 21 908 fiú- és 20 862 leánygyermeket anyakönyveztek Csantavéren; 1046 férfival több született, mint nő, azaz 51,6% fiú és 48,4% leány.

A száznolcvannyalc év alatt 189 féle férfinevet és 151 női nevet használtak. A nevek közül egyesek a vizsgált korszakokon végigvonulnak, nagy terheltség jellemző rájuk, mások viszont ritkábban vagy mindössze egyetlen egyszer fordulnak elő.

A névadásnak megvan a maga változása, ami egyszerre szegényedést és gazdagodást is jelent. Ezek alapján megkülönböztetünk átörökítő és újító, bővítő névadást.

Az átörökítő névadás az, amikor a gyermek a közösségben használatos nevet kap; újító, bővítő akkor a névadás, amikor még nem használt nevet kap egy közösségen belül valaki. Az átörökítés aránylag kis számú férfi-, illetve női névre korlátozódik. A női nevek közül Erzsébet, Mária, Anna, Terézia, Ilona, Veronika, Rozália, Julianna, Katalin, Borbála, Rózsa, Éva, Klára és Ágnes összesen tizennégy név fordul elő a vizsgált időszak kezdetétől napjainkig. Tizenkét férfinév: József, János, István, Ferenc, Antal, Péter Mihály, András, Mátyás, Imre, György és Károly azok, melyek végigvonulnak a vizsgált korszakon. Természetesen ezek a leggyakoribb nevek is, a legterheltebbek. A többi név inkább a divatjelenséghez sorolható, megjelenik, van, több mint száz évig is él, majd eltűnik. Az átörökítő névadásban különösen a szülők nevének az öröklése a jelentős, ennek köszönhető egy-egy név továbbélése, bár az a legritkébbak közé tartozik is.

Ezek az egész vizsgált korszak alatt élő keresztnévek gyakoriságuk folytán nem korlátozódnak egy-egy rétegre, hanem a közösség minden társadalmi

rétégeben, csoportjában használtak. Gyakoriságuk szürkéséget eredményez. Mégsem szabad egyoldalról felfogni a tömegneveket, mert igazolt Bárczi Gézának az a megállapítása, hogy a személynevek használata nagymértékben divatkérdés. Látni fogjuk, hogy az elszürkült név használata is éppúgy hullámzik, mint a bővítő névadás során felszínre került divatnevéké. Ma már nehéz volna megállapítani elterjedtségük okát, de ha elemezzük őket, láthatjuk, hogy a legismertebb szentek, vértanúk nevei a leghasználatosabb nevek.

Az átörökítő névadásban legjelentősebb szerep a családnak jut. Az elsőszülött fiú rendszerint a nagyapa (a patriarchális családokra jellemző leginkább) nevét öröklí, a későbbiek során az apa nevének öröklése lép előtérbe, a nagy családok felbomlanak, az apának jut az elsődleges szerep.

Jelentős hatása van az átörökítő névadásban a naptárnak. Igaz, grafikonos kimutatást nem készítettem róla, de megfigyeléseim alapján a legutóbbi húsz-harminc évig a gyermek születése napjához közel eső, rendszerint a gyakori nevet kapta, csak az utóbbi évtizedekben borult fel ennek egyensúlya az apa nevének öröklése javára, később majd látható, hogy nem csökkent az apa, illetve anya nevének öröklése, hanem hirtelen felszökött. Ez a felfelé ívelés az egész korszakon át használt nevekre jellemző. A naptári nevek érvényesítésében a papnak is jelentős szerepe volt, aki lehetőleg a gyakoribb, szent nevét ajánlotta (lévén szó sokgyermekes családokról) a keresztelendőnek.

Mindez inkább a szokásnak mechanikus érvényesítése, kisebb mértékben divatjelenség; kétségtelenül az is van benne, de hagyománytisztelet is, mert a családtagok (nagyapa, apa, anya, nagyanya, esetleg testvér) nevének átörökítéséről beszélünk. Márpedig a hagyománytisztelet a keresztnév hangulati tartalmának jellemzője.

Itt kell szólni azokról az esetekről is, amikor egy családon belül a gyermekek elhalálása következtében a szülők következetesen az újszülöttnak meghalt testvérük nevét adták. Az adatok nagy száma miatt lehetetlen volt a származás levezetése, így csak állításomra a néhány legjellemzőbb példát sorolom fel:

A Lovász családban (ritka családnév) 1859-ben fiú született, akit Mihályra kereszteltek, egy év múlva meghalt, 1861-ben ismét fiú születik, akit újra Mihályra keresztelnek.

1860-ban van Kakas Emerencia bejegyzés, ugyanennek a családnak a következő évben újból kislánya születik, ezt is Emerenciára keresztelik.

Kiss Albert orvos fiai a következő nevet kapják: az első fiú 1861-ben születik, s Albert, Ferenc, Eduár keresztneveket kap, a két évvel később születő szintén fiút Albert, Lajos, Ferencnek nevezik el.

Ennek az átörökítésnek a legjellemzőbb példája az Obráth családban figyelhető meg. Az apa, Obráth Ádám kádármester, a fiai, akik sorban elhalnak, a következő neveket kapják: 1906-ban Ádám és Fülöp, ikrek, 1907-ben Ádám, István, 1914-ben Ádám, János, végül az utolsó fiú 1918-ban születik és Heinrich, Ádám névre keresztelik.

A FÉRFINEVEK TERHELTSÉGE

A keresztnévanyag vizsgálatában szükség mutatkozik az összehasonlításokra, ezért párhuzamba állítom Hajdú Mihály adataival. *Adalékok a XVIII—XX. század névdivatjának vizsgálatához* c. írásában (MNY. LXIV. évf.) két magyarországi vidék, Nógrád megye és Sopron környékének adatait közli. Az összehasonlításra pillanatnyilag ez a legalkalmasabb, hiszen 1770—1950 közötti időszak adatait dolgozza fel. Igaz, az én vizsgáldásomnak korszaka tizenkét évvel később kezdődik és tovább tart húsz évvel, mégsem lesz nagy eltérés, hiszen ezek a gyakori nevek 1950 után is jelentős mértékben meg vannak terhelve, eltérés csak tizedszázalékokban mutatható ki.

A három vidék egész (száznyolcvanegy illetve száznyolcvannyolc év) anyagát vizsgálva a következő képet kapjuk:

Nógrád megye		Sopron környéke		Csantavér	
1. István	14,3%	József	15,0%	József	10,2%
2. János	14,2%	János	14,1%	János	10,1%
3. József	12,1%	Ferenc	9,2%	István	10,0%
4. Ferenc	7,0%	István	8,3%	Ferenc	8,9%
5. Mihály	5,5%	László	5,0%	Antal	8,1%
6. András	5,2%	Pál	4,9%	Péter	7,2%
7. László	3,5%	György	4,1%	Mihály	6,5%
8. Vince	3,1%	Mihály	3,9%	András	3,7%
9. Pál	3,0%	Lajos	3,3%	Mátyás	3,6%
10. György	2,5%	Gyula	2,8%	Imre	2,4%

Az összehasonlítás (a Nógrád megyei Patak 1660 és Nógrádmarcfal 960 lakos; a Sopron környékiek: Agyagosszergény 1420 és Völcsej 730 lakos) után hangsúlyozni kell, hogy Csantavér majd tízszer nagyobb ezek legnagyobbikánál, így csak a százalékarány kimutatása a lényeges. Felekezeti hovatartozásuk katolikus.

Az összehasonlítást elemezve megállapítható, hogy Csantavér keresztnéveinek terheltsége arányosabb, mint a fenti két vidéké. 4,8% a különbség az ottani és az itteni legterheltebb két név között. Az első négy legterheltebb név között mind a három kimutatásban ugyanazok a nevek vannak, viszont a következő hat név közül már csak a Mihály, ami mindhárom helyen előfordul, a többi név csak két, esetleg egy helyen van feltüntetve.

Külön kell szólni a csantavéri keresztnévek közül az Antal névről. Terheltsége nagy; ez egyetlen ténnyel magyarázható: a falu védszentje Pádovai Szent Antal, névnapja június 13-a, ami egyben búcsúnappal is, mindmáig jelentős ünnep a faluban. Az Antal név leggyakoribb bejegyzése júniusra esett, de előfordul más időszakokban is. 1782—1785 között a tizedik, 1786—1790 között a tizenkettedik a terheltségi sorrendben. 1790-től 1970-ig a tíz leggyakoribb, legterheltebb név között van.

A NŐI NEVEK TERHELTSÉGE

A nők körében a vizsgált korszakban 151 féle keresztnév volt használatos a 189 féle férfinévvel szemben. A használt női nevek 15,8%-ánál, azaz 24 névnél nagyobb mint egy százalék a terheltség, a férfineveknél ez az arány: 9,5%, azaz 18 név. 53 férfinév fordul csak egyszer elő a száznyolcvannyolc év alatt — 28,2%; 48 női név, 29,8% az egyszer bejegyzett első név.

Ezekből az adatokból azonnal szembetűnik, hogy a női nevek terheltsége arányosabb, több a tömegnév, mint a férfinevek között. Figyelemre méltó eredményt kapunk, ha a tíz legterheltebb férfi, illetve női név arányát állítjuk szembe, a terheltségben azonos sorrendű nevek között milyen a százalékos eltérés vagy eltérés:

Férfinevek százaléka		Női nevek százaléka	
1.	10,2		10,3
2.	10,1		10,0
3.	10,0		7,9
4.	8,9		6,9
5.	8,1		6,1
6.	7,2		4,8
7.	6,5		4,8
8.	3,7		4,0
9.	3,6		3,9
10.	2,4		3,7

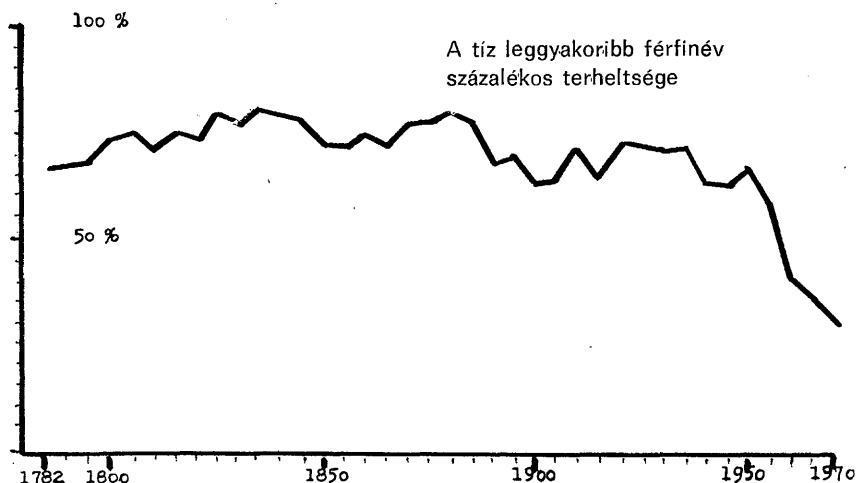
Ha felállítjuk a férfinevekhez hasonlóan Hajdú Mihály adataival egybevetett táblázatunkat, vizsgálva a földrajzi különbségeket, a következő eredményt kapjuk:

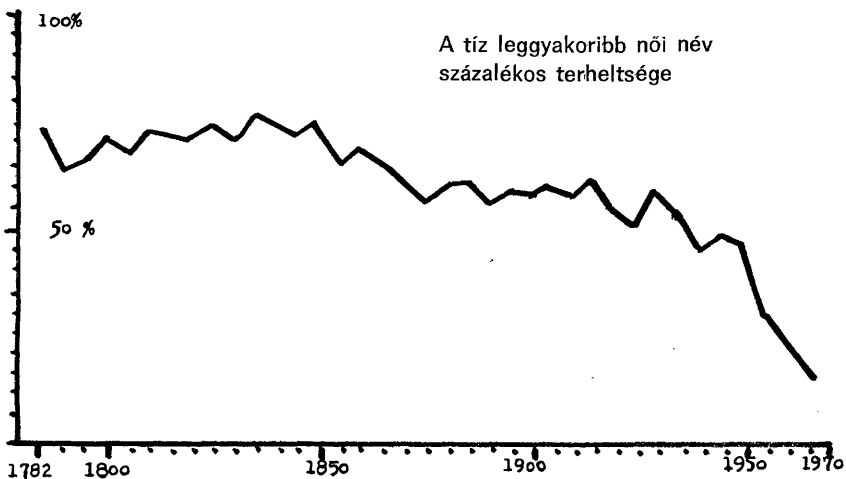
Nógrád megye		Sopron környéke		Csantavér	
1. Erzsébet	18,6%	Anna	15,7%	Erzsébet	10,3%
2. Mária	16,9%	Erzsébet	14,3%	Mária	10,0%
3. Rozália	12,6%	Rozália	10,5%	Anna	7,9%
4. Katalin	7,7%	Mária	8,6%	Terézia	6,9%
5. Anna	6,7%	Katalin	8,3%	Ilona	6,1%
6. Margit	6,0%	Terézia	7,1%	Veronika	4,8%
7. Borbála	4,9%	Julianna	3,3%	Rozália	4,8%
8. Terézia	4,9%	Ágnes	3,2%	Viktória	4,0%
9. Ilona	3,9%	Gizella	3,1%	Julianna	3,9%
10. Veronika	3,2%	Borbála	3,1%	Katalin	3,7%

Csantavér női keresztnéveinek terheltsége arányosabb, az első és utolsó adat terheltségi különbsége 6,6%. A három táblázaton levő nevek között az első négy közül csak kettő egyezik meg a három oszlopban: Erzsébet és Mária, viszont Nógrád megye adataival nyolc, Sopron környékének tíz leggyakoribb női nevével hét azonos.

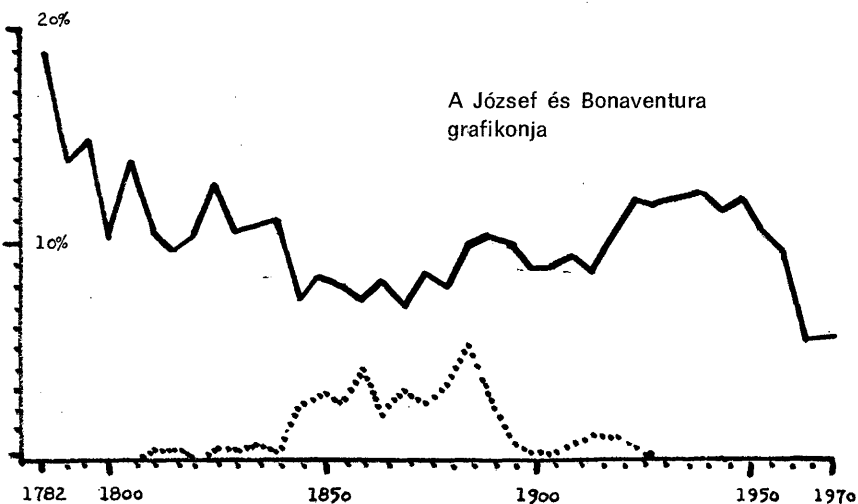
Ha megvizsgáljuk a tíz legterheltebb női és férfinév grafikonját, néhány megállapítást vonhatunk le. Mindkét nem neveinél kiegyensúlyozott görbéket látunk. Terheltségük az össznevek 50 százaléka felett van, kivételt képez az utolsó három periódus, itt süllyed csak a fele alá a görbe.

Milyen törvényszerűség vonható le ebből? Vizsgálva korszakonként a neveket, megállapítható, ahogy nő a használt nevek száma, úgy csökken az egyes nevek terheltsége. A terheltség arányosabb, a korszak nevei változatosabbak, színesebbek. A divatjelenségek — kb. 1950 és 1970 között, amikor nagyon intenzív a divatnevek hullámváltozása — hatással vannak az átörökítő névadásra, lassan kiszorítják a hagyományos, „elszürkült” neveket, teret adva a divatnak. A falu átörökítő névadásában mind nagyobb szerepe van a névátöröklésnek, a szülők nevének továbbvitelének. Mindez pedig a szaporulat csökkenésével magyarázható, kevesebb gyermek születik, s az örökölt név aránya ezekhez viszonyítva növekszik.

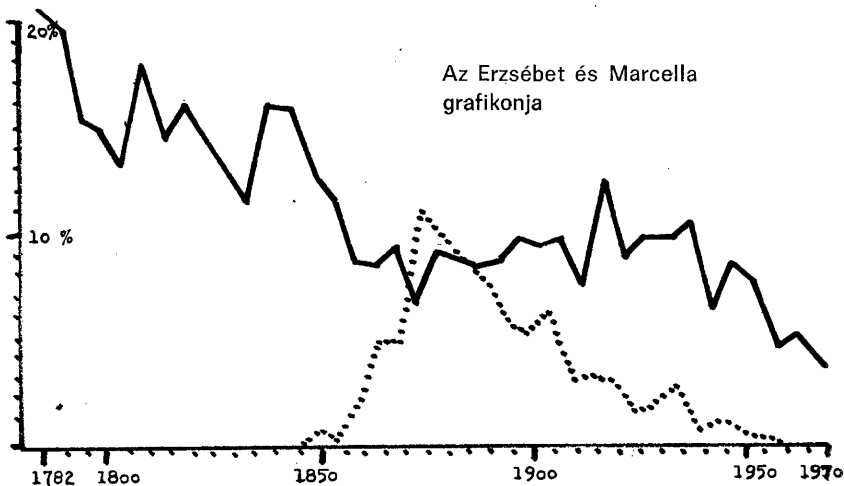
A legterheltebb nevek görbéit érdemes egyedi grafikonokra bontani, a legterheltebb női és férfinévre, ugyanakkor ezen bemutatni egy másik tényező, a divat görbáját, így grafikonilag is meghatározhatjuk a két jelenség sajátos ívelését. Erzsébet és József — de a többi gyakori névre is ezt a görbét húzhatnánk meg — esetében jól látható a nevek óriási arányú „indítása, lefelé való ingadozása; ez az ingadozás a legjobban terhelt nevek „divatszerűsége” és csak elenyésző mértékben játszik közre az ingadozásban a névöröklése.

József: —————

Bonaventura: .....

Erzsébet: —————

Marcella: .....

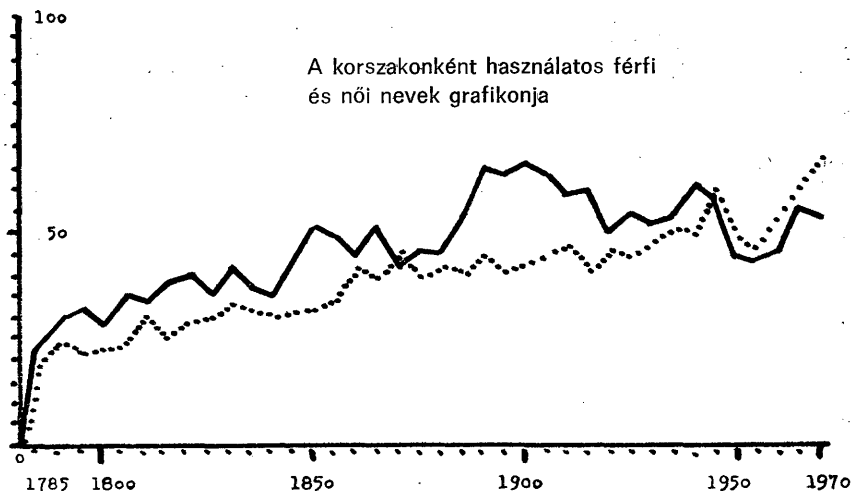
Marcella és Bonaventura esetében — mindkettő divatnév — a görbe hirtelen emelkedése a jellemző, majd esés, utána újbóli csúcs következik a már ereszkedő görbén. Sokféleképpen magyarázhatjuk ezt a második felívelést: átörökítéssel, a gyermekkor kedves nevével (kb. egy generációkülönbség van a két tetőzés között).

Az átörökítő névadás a neveknek a stagnációját is jelenti, hiszen azonos nevek évtizedeken, sőt évszázadokon át fordulnak elő. A névrendszer gazdagodását bővítő névadásnak nevezzük, tehát azt, amikor az újszülött a közösségben nem használatos nevet kap. Felállítható-e a bővítő névadásnak valamilyen törvényszerűsége? Igen, de nagyon óvatosan kell ezt a kérdést kezelni. Egyes megállapítások szerint az előkelő társadalmi rétegek a kezdeményezők; bizonyos fokig cáfolni kell ezt, mert sok esetben az alacsonyabb osztályokból indul ki egy-egy név.

A bővítő névadás lehetőségeként említem a pap akaratát is, mert akaratára kerülhettek olyan nevek be a névrendszerbe, mint Enoch, Káin, Leokádia, Skolasztika stb. Nem természetes módja ez a névrendszer gazdagodásának, de mint jelenséget említenünk kell.

Ha a korszakokonként használatos nevek grafikonját vizsgáljuk, meg kell állapítani a következőket:

A névrendszer fokozatos enyhén ívelő görbét ír le az 1901—1905-ös korszakig, ekkor kezd lefelé ívelni, mélypontját az első világháború alatt éri el, majd újra lassú emelkedést mutat. 1946—1950 között hirtelen esik. Ennek magyarázatára két alapvető okot adhatok; az egyik: az egyházi névadás, a keresztesítés hatóságilag való el nem ismerése, az egyház végérvényes különválasztása az államtól; a másik: a második világháború utáni hangulatért, részben az ún. magyar nemzeti nevek mellőzése (amely bizonyos nacionalista színt kölcsönözhetett akkor az elnevezőnek, habár teljesen indokolatlan volt ez akkor is, ma is). E két ok mellett harmadikként megemlítem, hogy ebben a korszakban olyan szülők neveztek el gyermekeiket, akik az első világháború alatti és utáni években születtek, akik (mivel csak csekély idejű anyanyelvi oktatásban részesültek, ha egyáltalán egyesek részesültek is) nem ismerték teljes gazdagságában és változatosságában a magyar keresztneveket, így csak a közösség által gyakoribb, ismertebb neveket adták a született gyermeknek. 1951-től újra felfelé ível a görbe, sőt az utolsó korszakban tetőznek a női nevek.

Férfinevek: —————

Női nevek: .....

Vizsgálva a női és férfineveket egy újabb jelenségre kell felfigyelni: a hagyományos névdivat mellett kialakulóban van a nevekkel való divatozás, világosabban: ma erősen kialakuló tendencia, hogy lehetőleg minél idegenebb, ismeretlenebb, szokatlanabb, de kellemes hangzású nevet adnak a szülők az újszülöttnek.

A bővítő névadás fontos tényezője a délszláv—magyar érintkezések és házasságok, mert ezek révén a szláv keresztnévek bekerülnek Csantavér keresztnevényagába is.

A társadalmi osztályok és rétegek névadási szokásai nem mutathatók ki olyan pontosan, mint pl. a divatjelenségek, azért, mert az anyakönyvek nem következtetése a társadalmi hovatartozás bejegyzésében. Dolgozatomban mégis közlök példákat, igaz, hosszabb időszakra, ezek a teljesség kedvéért kerültek ide. Ezek révén legalább bepillantást nyerünk a vagyoni megosztás alapján való névadási különbségekbe. Pontos kimutatást csak akkor adhatnék, ha a vizsgált száznyolcvannyolc év minden adata a rendelkezésre állna.

1782 és 1850 között hozzávetőleges számítások szerint a József nevet 616 jobbágyfiú, 8 nemes- és 9, mestercsaládból származó gyermek kapta; egy ritkán előforduló név: a Bálint, mindössze tizenkétszer jegyezték be, ebből egy nemes, egy mester és tíz jobbágy adja gyermekének ezt a nevet. Ugyanakkor a Leopold és Lőrinc nevet csak nemescsaládokban kap a gyermek, Maximra is csak mester keresztelteti a fiát. Hasonló a nőknél is a kép: az Anna név ebben a korszakban kb. 895-ször fordul elő, 821 jobbágyleány, 15 nemes- és a többi mestercsaládban született gyermek kapja ezt a nevet. Karolina nevet három mester leánya kap.

1850 és 1920 között már nem lehet ennyire kimutatni a társadalmi hovatartozást, de álljanak itt a ritkább és kirívóbb esetek:

Anasztázia névre a postamester kereszteli a lányát, Antóniára kisbirtokos, állatorvos és földműves, Dorottyára a jegyző, Dórára kereskedősegéd, Emíliára három földműves és szíjgyártó, Emerenciára földműves és kisbirtokos, Flórára hat napszámos és kisbirtokos, Lujzára napszámos, temetőőr és két földműves, Idára gazdálkodó, Paulinára két napszámos és földműves.

A férfinevek esetében: Akosra a tanító, Áronra földműves, Attilára hivatalnok, Alajosra iparos és két napszámos, valamint egy kisbirtokos, Aladárra földműves, Dezsőre 12 iparos, négy kisbirtokos, 16 napszámos, 9 földműves és egy háztartásbeli, Eduárdra polgár, Ferdinándra két iparos, Miksára kereskedő, Káinra földműves és napszámos, Timótra napszámos, Velimirre iparos és Zoltánra is iparos.

A bővítő névadásra mint potencionális lehetőséget a Gáspár családot veszem. Ez a család mindjárt a helytég kialakulása után jött a faluba, foglalkozásuk nemzedékről nemzedékre a kántortanítószkodás, az utolsó kántortanító 1950-ben halt meg közülük. Ennek a családnak a gyermekei a következő neveket kapták:

1811: Rózsa, Anna, 1812: József, Károly, 1812: Ferenc, Simon, 1814: Mihály, István, 1819: Mária, Terézia, 1830: Adalbert, Gábor, 1844: Piroska, Róza, 1846: Cecília, 1850: Ilona, Adalbertina, 1852: Edmond, Miklós, 1855: Julianna, 1857: István, János, 1861: Irén, Erzsébet, 1863: Rózsa, 1865: József, Bálint, Bertalan, 1867: Jenő, Vendel, 1869: Borbála, 1871: Terézia, 1873: Dezső, Márton, 1876: János, 1887: István, 1891: Imre, János, Jenő, 1892: Leó, Antal, 1897: Ottó, 1898: László, Zoltán, 1899: Endre, Alfonz, 1900: Ilona, Margit, 1902: Béla, Nándor és Gyula, Dezső, ikrek, 1904: Anna, Vilma, 1907: Ödön, 1911: Ferenc.

Ki kell hangsúlyozni, hogy a család nemesi származású, így egy nemes-családon belül uralkodó névadási szokás nyomon kísérhető, reagálás a divatnevekre (Dezső, Nándor), a tekintély szerepére (Mária, Terézia), ugyanakkor a hagyományos, átörökítő névadás is nyomon kísérhető.

Még néhány példát szükségesnek tartok felsorolni. Olyan családokról van szó, amelyek kiemelkedő szerepet játszhattak a falu életében annak idején (tanító, jegyző).

Harczy Pál, tanító, aki az ezernyolcszázados évek második negyedében működött a faluban éveken át, a következő neveket adta gyermekeinek: 1831: Adalbertina, Karolina, 1833: Karolina, 1834: János és Veronika, ikrek, 1835: Mária és 1840: Gergely, Antal, József.

Rekvényi János jegyző gyermekei a következő neveket kapták: 1858: János, Dezső, Albert, 1859: Kornélia, Szidónia.

Az utóbbi harminc-negyven év alatti időszakot vizsgálva a társadalmi helyzet teljesen elhanyagolható, mert ennek alapján semmilyen törvényszerűség nem vonható le. Ma már más erők vannak kihatással a bővülésre, de ez a divatnév kérdéséhez tartozik.

